

УДК [343.85:343.46](477)

О. А. Туєв

МЕХАНІЗМИ РЕЙДЕРСЬКИХ ЗАХОПЛЕНЬ

Розглянуто основні елементи механізмів рейдерських захоплень. Наведено приблизний перелік дій, що свідчать про початок рейдерської атаки. Запропоновано окремі кроки, спрямовані на захист бізнесу від рейдерської діяльності відповідних суб'єктів.

Ключові слова: рейдерство, механізм, захоплення, протидія, протиправна діяльність, технологія.

Сьогоднішній стан рейдерства і здатність держави протистояти йому викликають серйозну занепокоєність, адже рейдерство не тільки сповільнює темпи економічних перетворень, спотворюючи багато нововведень, але й загрожує самому ходу реформ, створює серйозні загрози безпеці суспільства і держави.

Питання, пов'язані з протидією рейдерству, були предметом досліджень таких вчених, як І. Г. Андрущенко, З. С. Варналій, В. В. Галуцько, Б. М. Грек, Т. Б. Грек, Р. Р. Кузьмін, М. А. Колеснік, М. І. Мельник, О. О. Степанченко, Т. П. Устименко, В. Д. Швець, С. С. Чернявський, В. Г. Шинкаренко. Проте, питання щодо механізмів рейдерських захоплень розглядалися лише фрагментарно. Метою ж цієї статті є кримінологічний аналіз взаємодії елементів злочинної рейдерської діяльності з одночасним формуванням комплексів запобіжних заходів.

Вживаючи термін «механізм», зазвичай хочуть підкреслити складний і динамічний характер явища. Дійсно, навряд чи можна пізнати злочин, не встановивши послідовності дій його учасників, не дослідивши подій, які змінюють одна одну. Таким чином, категорія «механізм злочину» – це більш широке поняття, яке включає сукупність процесів і явищ, пов'язаних із механізмом злочинної діяльності суб'єкта, що проявляються ззовні в об'єктивній реальності. У відомостях про механізм злочину міститься важлива інформація про так би мовити «технологічний» бік злочину, про часовий і динамічний порядок окремих обставин, чинників, факторів підготовки, вчинення та подальшого приховування злочину, що в кінцевому результаті дозволяють відтворити технологію його вчинення.

Для підвищення ефективності протидії злочинності необхідним є вивчення злочинної діяльності як соціального феномену, як одного з різновидів соціально значущої людської діяльності [1, с. 3–4].

Кожен вид діяльності характеризується певною структурою, тобто специфічним набором дій і послідовністю їх здійснення. Послідовність і характер дій залежить від об'єктивних умов діяльності, тому що в різних умовах досягнення однієї й тієї ж мети може складатися з різних дій. Тому набір дій стає діяльністю тільки тоді, коли ці дії підпорядковані єдиній меті.

© Туєв О. А., 2013

Говорячи про рейдерські захоплення, слід вказати, що переважно їх складають злочини економічної спрямованості, у зв'язку з чим вплив злочинців поширюється не просто на матеріальні об'єкти (бухгалтерські, установчі й багато інших документів), але й на інформаційні процеси. Це значить, що по суті в такого роду злочинах переважаючими об'єктами, чий стан перетворюється суб'єктом злочинної діяльності, є інформація, відповідно, в кінцевому рахунку, можна зіткнутися з процесом появи інформації про інформацію.

Значний інтерес у будь-якому разі становить інформація, яка свідчить про рейдерське захоплення, що тільки планується, тому що злочину ще можна запобігти.

Найбільш характерними ознаками, які свідчать про факти підготовки до «недружного поглинання», є:

- збір відомостей про компанію – жертву сторонніми особами;
- підвищений інтерес до реєстроутримувача або іншого джерела інформації про акціонерів (засновників);
- міноритарні акціонери (дрібні засновники приватного товариства) несподівано починають проявляти нічим не обумовлений інтерес до діяльності організації й вимагають надання копій різноманітних документів. Доволі характерною рисою активності зазначених осіб є те, що від їх імені діють різноманітні представники, які частіше за все представляються родичами і доволі добре поінформовані про свої права, на відміну від їх довірительів;
- звернення міноритарних акціонерів до податкових та інших контрольно-наглядових державних органів із заявами про перевірку діяльності товариства;
- на дії товариства починають подаватися масові позовні заяви до судів від її акціонерів (засновників, робітників) часто з абсурдними вимогами;
- пропозиції, що надходять акціонерам (учасникам приватного товариства) про продаж пакета акцій;
- утримувачу реєстру в акціонерному товаристві надходять вимоги про надання даних реєстру від групи акціонерів, яким у сукупності належить більше 1 % акцій;
- виникнення непрогнозованих проблем з контрагентами і партнерами, які несподівано відмовляються працювати без передоплати і висувають різноманітні, частіше за все необґрунтовані претензії;
- неочікуване виникнення проблем з одним із обслуговуючих банків (наприклад, при видачі кредиту, наданні банківської гарантії – вимога про дострокове погашення раніше виданих кредитів);
- до товариства раптово приходять з перевітками представники з різних правоохоронних та контролюючих органів, які починають цікавитися реєстром акціонерів, установчими документами, основними господарськими договорами, включаючи кредитні,

відомостями про основних постачальників і покупців продукції [2, с. 26–33].

Також до ознак, що свідчать про факт підготовки до захоплення підприємства, належать:

1) збір певними особами інформації про підприємство (його корпоративну структуру, основних акціонерів, менеджмент, неформальних лідерів, активи, партнерів, контрагентів, адміністративний ресурс та ін.). Від обсягів зібраної загарбниками інформації залежить спосіб планованого ними захоплення;

2) пропозиції, що надходять акціонерам про продаж пакета акцій з боку підставних інвестиційних компаній, також свідчать про підготовку до захоплення. Якщо організація – жертва є публічним акціонерним товариством, то відбувається масова скупка невеликих пакетів акцій на позабіржовому ринку з боку декількох покупців, які координуються єдиним центром;

3) раптова активність міноритарних акціонерів (одного чи декількох), що може проявлятися у наступних формах:

– вимоги міноритарних акціонерів про доступ до документів, кредитних договорів та ін.;

– вимоги про проведення позачергових зборів акціонерів;

– звернення міноритарного акціонера до податкових чи інших контролюючих органів із заявами про перевірку діяльності підприємства;

4) пред'явлення різного роду позовів до суду від імені акціонерів (наприклад, про визнання найбільших угод підприємства недійсними або оформленими з порушенням встановлених вимог, про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів);

5) використання рейдерами адміністративного ресурсу. Позачергові раптові перевірки з боку контрольно-наглядових і правоохоронних органів, під час яких здійснюється виїмка документів, порушення кримінальних справ проти керівників чи менеджерів організацій, які захоплюються. Метою таких дій є дезорганізація фінансово-господарської діяльності підприємства, психологічний тиск на власників і менеджерів підприємств з метою подальшого прийняття умов, які висуваються рейдерами [3, с. 141–142].

Власник фірми завжди має враховувати ознаки ймовірності перебування фірми у сфері інтересів рейдерів. Адже рейдерство – це свідомий і зухвалий виклик бізнесу. А тому з метою своєчасного виявлення зацікавленості підприємством з боку рейдерів і вжиття адекватних заходів протидії необхідно мати постійну оперативну інформацію про ситуацію навколо фірми.

Наведемо декілька типових «індикаторів», що вказують на ймовірність рейдерського нападу.

1. Керівництво фірми (генеральний директор, члени ради директорів) або її акціонери почали отримувати кореспонденцію (замовні листи, листи на електронну пошту, SMS, MMS-повідомлення та

ін.), що містить чисті аркуші паперу, порожні повідомлення, або ж інформацію, що не має жодного змісту. Ці заходи є складовою психологічної атаки, що має викликати в адресата відчуття невідзначеності, невпевненості, а можливо, і страх.

2. Дрібні акціонери несподівано виявляють знання корпоративно-го законодавства і жваву зацікавленість фінансово-господарською діяльністю фірми. Вони вимагають для ознайомлення відповідні документи і через юридично досвідчених «помічників» намагаються втрутитись в управління фірмою. Підстав для відмови в ознайомленні з документами в керівництва фірми не існує, але процес ознайомлення має здійснюватися під контролем працівників служби безпеки фірми.

3. Без жодних причин правоохоронні та контролюючі органи (прокуратура, Служба безпеки України, податкова міліція та ін.) починають цікавитися фінансово-господарською діяльністю фірми, причому з елементами дублювання контрольних заходів. Прикладом є компанія «Бунге Україна» та Дніпропетровський олієекстракційний завод, що їй належить. Після того, як компанія «Славутич-Капітал» придбала один відсоток акцій підприємства, на заводі почали виникати проблеми – було подано низку судових позовів від міноритарних акціонерів, ініційовано звинувачення у забрудненні навколишнього середовища і порушенні податкового законодавства, навіть було порушено кримінальну справу щодо службових осіб компанії. Не виключена можливість виявлення претензій до фірми і з боку чиновників місцевої влади. Контролери, незалежно від того, що зазначено в офіційному приписі, вимагають надати їм копії документів, що стосуються активів фірми, а також довідки про склад кредиторської та дебіторської заборгованості. Особливістю поведінки контролерів на фірмі є їх поінформованість про стан бухгалтерського обліку: вони наперед знають, що й де шукати. Здійснення контрольних заходів, звичайно, не створює проблем для фірми, діяльність якої не суперечить закону, однак така посилена увага з боку правоохоронних і контролюючих органів викликає розбалансованість у роботі фірми, сумнів у стабільності фірми з боку її партнерів, клієнтів, кредиторів і, звичайно, дрібних акціонерів, що і є метою рейдерів на цьому етапі.

4. Стосовно керівництва фірми, її великих акціонерів та членів їх сімей порушують кримінальні справи за неперевіреними фактами з обов'язковим висвітленням подій у засобах масової інформації. Цей захід є виявом психологічного тиску на вказаних осіб і рядових акціонерів, що певною мірою дозволяє паралізувати управління фірмою.

5. Створення у засобах масової інформації «підвищеної уваги» до фірми шляхом висвітлення різноманітних «махінацій» з боку її керівництва, порушення прав рядових акціонерів, податкових правопорушень, що призвели до ненадходження коштів у держав-

ний і місцевий бюджети, унеможливили виконання важливих соціальних програм у місті чи районі. Ці заходи рейдерів свідчать про об'єктивно існуючу загрозу фірмі, адже рейдери проводять у такий спосіб PR-компанію.

6. Невідома інвестиційна компанія виступає з ініціативою придбання акцій фірми, інколи навіть за завищеною ціною. Не виключено, що в цей момент у межах економічного простору країни відбувається захоплення фірми аналогічного профілю, що свідчить про об'єктивну необхідність для фірми членства в асоціації.

7. На фондовому ринку збільшується кількість угод з малими пакетами акцій фірми. Якщо стане відомо, що покупцями акцій є різні особи (юридичні чи фізичні), не треба заспокоюватися – рейдер цілеспрямовано захоплює фірму, використовуючи при цьому конспіративний підхід.

8. З'являється суб'єкт, який зацікавився придбанням боргів фірми. Як і в попередньому випадку, не треба заспокоювати себе, якщо така зацікавленість виникає у кількох суб'єктів, адже до цього може бути причетний рейдер. Зосередження боргів фірми в руках одного кредитора може призвести до банкрутства або ж втрати економічної самостійності фірми [4, с. 27–28].

Технологія захоплення підприємства. Робота рейдера починається зі збору та аналізу інформації – перш за все відкритої, яка перебуває у вільному доступі. Тут, зокрема, допомагає моніторинг преси, де згадується організація, яка цікавить рейдера. Це, наприклад, дані, які надаються юридичною особою податковим органам, відомості про його експортні та імпорتنі операції (митниця), про зареєстровані на нього нерухомість і транспортні засоби. Стратегічно важливими є дані про розподіл акцій серед власників компанії. Не менш цінною є інсайдерська інформація.

Захоплення може переслідувати різні задачі: активи підприємства (земля, нерухомість, ліцензії, патенти, винаходи, контракти), бізнес як такий; крім того, об'єкт може розглядатися як ключове підприємство в галузі, за допомогою якого можна диктувати умови і поглинати інші підприємства в тій самій галузі або в суміжних галузях. Виходячи з отриманої інформації і відповідно до задач, розробляється стратегія захоплення – зазвичай, ґрунтовно, з прорахуванням усіх можливих варіантів розвитку подій, включаючи дії опонентів. У міру реалізації одного зі сценаріїв стратегія може переглядатися. І, звичайно, її переглядають, коли вона виявляється хибною.

Узагальнено плани технологію «недружного поглинання» суб'єктів господарювання можна умовно поділити на п'ять етапів:

- 1) розвідка бізнесу можливого об'єкта захоплення;
- 2) оцінка можливостей власника підприємства щодо організації захисту бізнесу від захоплення;
- 3) обрання схеми та розроблення плану заходів щодо захоплення підприємства;

4) організація і супровід захоплення;

5) заходи щодо забезпечення легалізації захоплення.

На *першому етапі* досліджується бізнес об'єкта захоплення. Одержують дані щодо реальних економічних показників роботи підприємства, проводять оцінку вартості землі, будівель і обладнання за спеціальними методиками [5, с. 35]. Відбувається пошук потенційних покупців нерухомості, інвесторів у виробництво, з якими досягають попередніх домовленостей. На цьому етапі джерелами первинної інформації про фінансові та економічні показники роботи об'єкта захоплення для рейдерів, зазвичай, є інсайтери.

Водночас здійснюють накопичення компрометуючої інформації щодо керівників і власників об'єкта захоплення, яку згодом використовують для заволодіння контрольним чи блокуючим пакетом акцій товариства або в PR-акціях, що супроводжують рейдерське захоплення.

На *другому етапі* проводять оцінювання системи фізичної охорони, стану технічних охоронних систем, наявність формальних і неформальних відносин із правоохоронними органами. Крім того, оцінюють можливість та часові показники об'єкта захоплення щодо організації підтримки на рівні місцевих і вищих органів влади, судів усіх рівнів, засобів масової інформації. За необхідності складається схема нейтралізації можливих захисників об'єкта.

Особливу увагу на другому етапі приділяють виявленню зацікавленості в об'єкті захоплення крупних ділових структур і чиновників державного рівня.

Обрання конкретної схеми захоплення об'єкта (*третьій етап*) залежить від особливостей об'єкта, що були виявлені під час реалізації перших двох етапів. До обраної схеми може вклучатися силовий метод захоплення підприємства. Силовий метод застосовується як крайній захід, переважно в разі, якщо немає іншої можливості усунути законне керівництво від управління об'єктом. Застосування силового методу має на меті: фізичне недопущення законного керівництва до управління об'єктом; блокування економічної діяльності об'єкта; демонстрацію сили власникам об'єкта або ж підтримки на рівні органів виконавчої влади; проведення певних дій, спрямованих на забезпечення переходу права власності на об'єкт захоплення, у тому числі знищення або внесення змін до реєстру акціонерів, укладання/розірвання угод, купівля-продаж майна та ін.

Під час розроблення плану заходів щодо захоплення об'єкта беруть до уваги структуру об'єкта, місце зберігання реєстру, вартість нейтралізації місцевих судів, міліції та інших органів влади. До плану вклучаються заходи щодо забезпечення проведення акції.

На *четвертому етапі* відбувається захоплення обраного об'єкта згідно з розробленим планом. Цей етап, залежно від обраної схеми, може вклучати в себе такі заходи: вклучення у сценарій

силового захоплення правоохоронних і судових органів; «наїзд» на об'єкт правоохоронних або податкових органів, перевірка фінансової діяльності об'єкта силами центрального або регіональних підрозділів контрольно-ревізійної служби; перегляд відповідними інстанціями дозволів на здійснення підприємницької діяльності об'єкта; блокування економічної діяльності об'єкта; призначення відповідним органом влади на керівні посади іншої особи; зрив виконання контрактів або поставок сировини на об'єкт; укладення завідомо не вигідних угод; доведення до банкрутства; придбання акцій у міноритарних акціонерів; придбання боргів об'єкта захоплення; вимоги щодо скликання позачергових зборів акціонерів об'єкта; вимоги щодо зміни керівництва об'єкта; психологічний тиск на керівництво об'єкта та їхніх близьких родичів (погрози, шантаж, порушення кримінальної справи, негативні публікації у засобах масової інформації та ін.); підготовку та розгляд у суді господарського спору, забезпечення прийняття необхідного рішення; супроводження виконання судового рішення; силове захоплення об'єкта; внесення змін у реєстраційні документи; внесення змін до реєстру акціонерів; підроблення статутних документів, реєстру акціонерів; PR-супроводження у ЗМІ захоплення об'єкта; депутатський запит; лобювання у Верховній Раді України або Кабінеті Міністрів України прийняття необхідного рішення та ін.

Головними завданнями «рейдерського» судового процесу є законодавче оформлення «незаконності» прав власності мажоритарія або блокування роботи підприємства. Здебільшого рейдери домагаються цього шляхом використання інституту забезпечення позову (клопання позивача до суду щодо накладення арешту на майно та/або щодо заборони вчинення певних дій). Як свідчить практика, рейдер на цьому етапі активно використовує такі незаконні дії, як підроблення документів (у тому числі тих, що подаються до суду), підкуп судді для прийняття останнім необхідного рейдеру рішення тощо.

Для виконання відповідного судового рішення або заміни попереднього керівництва за рішенням позачергових зборів акціонерів досить часто застосовується силовий метод. Рейдер заздалегідь укладає договір із приватною охоронною структурою, підрозділи якої забезпечують силовими заходами доступ представників рейдера до виробничих будівель та адміністративних приміщень підприємства. Наймані охоронці також здійснюють нейтралізацію опору керівників і працівників підприємства.

На *п'ятому етапі* відбувається закріплення нового статусу об'єкта захоплення. Заходи, що проводяться на цьому етапі, можуть включати в себе: внесення змін до реєстраційних документів; внесення змін до реєстру акціонерів; передачу об'єкта замовнику; передпродажну підготовку об'єкта; участь у розгляді апеляційних скарг у суді та ін. [4, с. 28–31].

Отже, на підставі проведеного аналізу механізмів рейдерських захоплень можна з очевидністю зробити висновок про те, що рейдерство на сьогодні почало набувати ознак цілком сформованого ринку послуг з відповідними схемами та розцінками залежно від конкретного виду рейдерської атаки та етапу проведення операції. Приблизний перелік етапних видів операцій, спрямованих на рейдерське захоплення певного об'єкта, виглядає наступним чином:

1. Розвідка бізнесу. На цьому етапі проводиться дослідження організації бізнесу об'єкта рейдерської атаки, з'ясовуються економічні показники його виробничо-господарської діяльності (реальні, а не ті, які показують у звітах), відбувається оцінка вартості землі, будівель та ін.

2. Оцінка здатності клієнта до захисту і його реакції на зміну власника. Вивчається спроможність об'єкта до організації захисту власних прав, а за необхідності складається схема нейтралізації потенційних захисників об'єктів.

3. Розробка схеми захоплення об'єкта. Вибір конкретної схеми залежить від особливостей об'єкта та інформації, яку отримано на попередніх етапах. Доцільно виділити два види захоплень – із застосуванням сили (силовий) і без застосування сили (несиловий). Для розробки схеми захоплення вивчається структура власності об'єкта, місце зберігання і доступність реєстру акціонерів, вартість нейтралізації місцевих судів, міліції, органів влади, забезпечення PR-прикриття акції (наприклад, якщо захоплюється стратегічно важливе підприємство).

4. Організація захоплення. Захоплення проводиться відповідно до розробленої схеми.

5. Забезпечувальні заходи. Часто захопникам доводиться проводити дії, що полегшують досягнення їхньої мети. Наприклад: порушення кримінальної справи проти певної особи; депутатський запит до Верховної Ради України; сюжет по центральному телебаченню тощо.

Список використаних джерел: 1. Бахин В. П. Преступная деятельность как объект криминалистического изучения : лекция / В. П. Бахин, Н. С. Карпов. – Киев, 1999. – 21 с. 2. Zenkin A. N. Методика расследования преступлений, связанных с незаконным захватом («недружественным поглощением») организаций с использованием подложных документов: монография / А. Н. Zenkin. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 192 с. 3. Карпухин Е. С. Наиболее характерные признаки, свидетельствующие о фактах подготовки к недружественному поглощению (рейдерскому захвату) / Е. С. Карпухин // Вестник Московского университета МВД России. – 2009. – № 6. – С. 140–143. 4. Розслідування злочинів, пов'язаних з силовим захопленням підприємств : метод. рек. / С. С. Чернявський, Є. М. Бодюл, О. А. Лупало та ін. – К., 2010. – 42 с. 5. Нестеренко В. Оценка привлекательности предприятия для рейдерского захвата / В. Нестеренко // Бизнес та злочинність: кримінологічні дослідження. – Вип. 5 / Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, каф. кримінології, конфліктології та соціології; Лабораторія кримінол. та соціол. дослідж. – Луганськ, 2011. – С. 33–43.

Надійшла до редколегії 08.04.2013

Туев О. А. Механизмы рейдерских захватов

Рассмотрены основные элементы механизмов рейдерских захватов. Приведен примерный перечень действий, свидетельствующих о начале рейдерской атаки. Предложены отдельные шаги, направленные на защиту бизнеса от рейдерской деятельности соответствующих субъектов.

Ключевые слова: рейдерство, механизм, захват, противодействие, противоправная деятельность, технология.

Tuev O. A. The mechanisms of raider captures

The basic elements of hostile takeover mechanisms are observed. The indicative list of actions that indicate the beginning of raider attacks was shown. An individual steps to protect businesses from raiding activities of relevant actors was proposed.

Keywords: raiding, gear, attacks, fighting, illegal activity, technology.

